

УДК 821.162.1

Ромащенко Л.

МІЖКУЛЬТУРНІ (УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ) ЗВ'ЯЗКИ В КУРСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті аналізуються різні типи міжнаціональних літературних контактів при вивченні української літератури як способу реалізації ідеї полікультурної освіти. Найбільше уваги приділено дослідженню різносторонніх літературних взаємин, насамперед українсько-польських, на матеріалі творів історичної тематики, які торкаються спільного минулого двох народів.

Найперше у заданому аспекті проаналізована творчість представників «української школи» в польському письменстві (С. Гоцинський, Б. Залеський, Ю. Словацький, З. Фіш).

Значну увагу приділено життєвим і творчим сторінкам біографії Т. Шевченка, І. Франка (зокрема польсько-литовський і, відповідно, польсько-австрійський компонент у їхній життєтворчості), що дають широкий простір для вивчення міжкультурних контактів, також польський компонент у життєписі І. Нечуя-Левицького, П. Гулака-Артемівського.

У статті розглянуто різні художні версії (польськомовні й україномовні) відомих історичних подій і постатей (Хмельниччина, Коліївщина, гетьман Мазепа, султанка Роксолана).

Чимало місця відведено перекладацькій спадщині, у якій міститься важливий потенціал для реалізації міжкультурних контактів. Підкреслена роль регіонального чинника (тобто літературне краєзнавство), який необхідно враховувати при викладанні літератури.

Ключові слова: полікультурний, літературні зв'язки, переклад, романтичний, «українська школа».

Інформація про автора: Ромащенко Людмила Іванівна, доктор філологічних наук, професор, старший науковий співробітник Міжнародної школи україністики НАН України.

Електронна адреса: lirom5@ukr.net

Romashchenko L.

INTERCULTURAL (UKRAINIAN-POLISH) RELATIONS IN THE COURSE OF STUDYING UKRAINIAN LITERATURE IN HIGH SCHOOL

Abstract. *Different types of international literary contacts in Ukrainian literature studying are analyzed in the article. Special attention is paid to research of different nations relations (Ukrainian-Polish) on the material of historical subjects texts.*

First of all, the article analyses the works of the representatives of the “Ukrainian school” in Polish literature (S. Goszczynski, B. Zaleski, J. Slowacki, Z. Fisz). Also, the comparative approach makes it possible to establish the general regularities of the formation of romanticism as a method and direction in world literature (for example, in the various genre works of J. Byron, V. Hugo, J. Słowacki, B. Zaleski, K. Ryleev, T. Bulgarin, B. Lepkyi, etc. the means of romantic poetics are excavated: the cult of a strong personality, for which the struggle for freedom, both personal and of one’s nation, is important, striving for an ideal when creating a personosphere, unusual passions of heroes, mysterious, illicit love and punishment for it, significant aesthetic load of descriptions of nature, connection of the latter with human life.

Considerable attention is paid to the life and creative pages of the biographies of Taras Shevchenko and Ivan Franko (in particular, the Polish-Lithuanian and, accordingly, Polish-Austrian component in their life work), which provide a wide scope for studying intercultural contacts, as well as the Polish component in the biographies of I. Nechui-Levytskyi and P. Hulak-Artemovskiyi.

The article examines various fictional versions (Polish and Ukrainian) of well-known historical events and figures (Khmelnyskyi region, Koliivshchyna, Hetman Mazepa, Sultanka Roksolana).

A lot of space is given to the translation heritage, which contains an important potential for the realisation of intercultural contacts. The role of the regional factor (i.e., literary local history), which should be taken into account when teaching literature, is emphasised. The comparison of the similar and different in two phenomena of different national literatures improves the understanding of each of them as a unique and original phenomenon of art and at the same time an integral part of the world literary process. The international context should be especially emphasized when teaching the course to foreign students or students of the faculty of foreign languages.

Keywords: *multicultural, literary relations, translation, romantic, “Ukrainian school”.*

Information about author: *Liudmyla Romashchenko, Doctor of Philological sciences, Associate Professor, Senior Researcher, International School Ukrainian of National Academy of Sciences of Ukraine*

E-mail: *lirom5@ukr.net*

Romaszczenko L.

POWIĄZANIA MIĘDZYKULTUROWE (UKRAIŃSKO-POLSKIE) W TRAKCIE STUDIOWANIA LITERATURY UKRAIŃSKIEJ W SZKOLE WYŻSZEJ

Abstrakt. *W artykule dokonano analizy różnych typów międzynarodowych kontaktów literackich w badaniu literatury ukraińskiej jako sposobu realizacji idei edukacji wielokulturowej. Największą uwagę poświęca się badaniu wieloaspektowych relacji literackich, przede wszystkim ukraińsko-polskich, w oparciu o dzieła historyczne, które dotyczą wspólnej przeszłości obu narodów.*

Przed wszystkim we wspomnianym aspekcie przeanalizowano twórczość przedstawicieli „szkoły ukraińskiej” w literaturze polskiej (S. Goszczyński, B. Zaleski, J. Slowacki, Z. Fisz).

Dużą uwagę poświęcono kartom życiowym i twórczym biografii T. Szewczenki i I. Franki (w szczególności komponentu polsko-litewskiego, a co za tym idzie, polsko-austriackiego w ich życiu twórczym), które dają szeroką przestrzeń dla badanie kontaktów międzykulturowych i polskiego komponentu w biografii I. Neczuja-Łewickiego, P. Gułaka-Artemowskiego.

W artykule poddano analizie różne wersje artystyczne (polską i ukraińską) znanych wydarzeń i postaci historycznych (obwód chmielnicki, obwód koliowski, hetman Mazepa, sułtana Roksolana).

Dużo miejsca poświęcono dziedzictwu przekładowemu, które kryje w sobie ważny potencjał realizacji kontaktów międzykulturowych. Podkreśla się rolę czynnika regionalnego (czyli lokalnej historii literackiej), który należy uwzględniać w nauczaniu literatury.

Słowa kluczowe: *wielokulturowość, powiązania literackie, przekład, romantyczny, „szkoła ukraińska”.*

Informacje o autorce: *Ludmyła Romaszczenko, doktor nauk filologicznych, profesor, starszy pracownik naukowy Międzynarodowej Szkoły Ukrainistyki Narodowej Akademii Nauk Ukrainy.*

E-mail: *lirom5@ukr.net*

Постановка проблеми. Останнім часом у педагогічній науці актуалізується інтерес до проблеми полікультурної освіти. Принцип полікультурності, як відомо, виражає «домінуючу орієнтацію на різноманітність культурних цінностей і норм, їхню рівноправність в освіті» [2, с. 7].

Аналіз найновіших публікацій за темою дослідження. Ці ідеї в різні часи відображені у працях Я.-А. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, І.-Г. Песталоцці, К. Ушинського, Г. Сковороди, С. Русової, А. Макаренка, В. Сухомлинського, а також утілені в розробках сучасних науковців (Р. Агадулін, В. Єршов, В. Заслюженюк, Т. Гринкевич, О. Гуренко, І. Гудзик, І. Лошєнова, І. Прокопенко, Н. Слюсаренко та ін.).

Вони також відображені в численних нормативно-правових документах нашої держави, у яких ідеться про те, що система сучасної освіти повинна забезпечувати формування особистості-професіонала з демократичним світоглядом, який зберігатиме і продовжуватиме українські історико-культурні традиції й водночас, усвідомлюючи власну приналежність до європейської спільноти, з повагою ставитиметься до традицій і культур інших народів.

Мета статті. Значні можливості для реалізації цих, безперечно, важливих завдань має компаративне (порівняльне) вивчення української літератури у вищих навчальних закладах, особливостям якого й присвячена стаття.

Виклад основного матеріалу. Кожна національна література є складовою частиною духовного буття народу, виразом його самобутньої художньої свідомості. Водночас вона функціонує не лише в географічних рамках своєї етнічної спільноти, а контактує з творчістю представників інших національних літератур, вмонтовується у світовий літературний процес. При цьому збагачує загальнолюдську культуру власними художніми цінностями й удосконалюється сама, завдяки активному засвоєнню її надбань.

Міжнаціональні літературні зв'язки в умовах європеїзації культурно-освітнього процесу набувають важливого значення. Літературні контакти між різнонаціональними літературами – складний і багатогранний процес.

У розвитку українського письменства, починаючи від найдавніших часів до наших днів, представлені всі форми міжлітературних взаємин (типологічні сходження, аналогії між літературними явищами в різних письменствах; контактено-генетичні зв'язки національних літератур, які мають різні форми і прояви (спільні джерела творів, рецепція творів із інших літератур, міжнаціональні літературні впливи, запозичення й наслідування, переклади, переспіви тощо); твори іноземної тематики в певній національній літературі.

Приміром, у ХІХ столітті важливим стимулятором цих відносин був інтерес у країнах Західної Європи до козацтва й Запорозької Січі, який реалізувався в численних історико-літературних джерелах. Тож козацька тематика захоплювала багатьох європейських письменників-романтиків, оскільки за умов посилення національно-визвольних рухів козак в українському і світовому письменстві став, як стверджують автори польської літературної енциклопедії «уособленням вольності» [8, с. 555], лицарської відваги, виразником кращих рис національного характеру. Слово «козак» писалося з великої букви, як етнонім.

Так, досить помітним явищем в українсько-польських літературних взаєминах стала «українська школа» в польському романтизмі. «Українською» школою іменувалася тому, що її репрезентанти (Б. Залеський, С. Гощинський, М. Грабовський, А. Мальчевський, З. Фіш та ін.) народилися в Україні, жили серед українського народу, знали його побут, звичаї. Відтак писали твори на українську тематику, ознайолювали польського читача з історією, фольклором, природою нашого краю.

Зацікавлення українською тематикою інтенсифікується у творчості інших польських письменників-романтиків. На чільно-місці в їхніх творах – тема Коліївщини.

До інтерпретації теми Коліївщини, дражливої для поляків, польські літератори підходили досить обережно, часто із суб'єктивних міркувань. У баченні більшості польських письменників Коліївщина – це жорстоке розбійництво, хлопський бунт, кривава різанина; вони не воліли помічати глибоких соціальних

і національно-релігійних коренів гайдамаччини, замовчували кривди, яких зазнавав український народ із боку шляхти.

Приміром, для З. Фіша гайдамаки, соратники Залізняка, – «шайка», «банда»; письменник заперечує соціальні причини повстання: мовляв, не було ніякого утиску: «Але якщо ми поглянемо на стан тогочасної України, мусимо визнати, що і з погляду господарського побуту, і місцевих свобод тут не відчують найменшого утиску» [6, с. 389]. Хоча в його повісті «Нестор Писанка» напрошується висновок (можливо, поза волею автора), що підґрунтя конфлікту твору все ж таки соціальне: поєдинок шляхтича Могильського і гайдамаки Нестора сприймається як споконвічне протистояння пана і холопа.

При уважному прочитанні можна помітити неоднозначне ставлення З. Фіша до учасників гайдамаччини. Автор засуджує дії Залізняка – показовий у цьому сенсі візит очільника гайдамаків до батька. Старий запорожець, «з тих давніх запорожців» [6, с. 374], який пам'ятає Сірка, гнівно картає сина за його вчинки, розмежовує запорожців і гайдамаків: «Сину, – сказав Максиму одного разу, коли той привіз йому ляські оксамити і сукна, – поганий то гостинець, не по-козацьки ти робиш! Я був запорожцем, а ти, схоже, став гайдамакою. Я в чистому полі і в білий день добував здобич, а ти обдираєш купців і жидів¹ уночі, у коморах і на дорогах. Геть з очей, не доводь мене до гріха, бо як собака тебе вб'ю!» [6, с. 374-375].

І водночас не можна позбутися враження, що письменник симпатизує гайдамацькому ватажкові за його відчайдушність, товариськість, сміливість (чи й зухвальство), справедливість, проникливість, байдужість до накопичення, організаторські здібності.

Не без іскри симпатії змальований і Нестор Писанка, натовість його опонент Могильський – жорстокий, відлюдкуватий, пихатий – викликає лише зневагу.

Спробою неупередженого ставлення автора до відомих драматичних подій є поема С. Гоцинського «Канівський замок». Сучасний польський дослідник Я. Кольбушевський її художню вар-

1 Цей етнонім не має в польській мові негативної конотації.

тість убачає в тому, що вона була «першою широкою реалізацією романтичного постулату опертя поезії на народну творчість», а її найглибший сенс – у зіткненні між собою «образу шляхетського беззаконня з мріями народу про волю і зв'язаного з цим прагнення помсти за отримані кривди» [7, с. 82].

Коліївщина осмислюються у творах різних жанрів, але найбільш інтенсивно вона осмислюється в поемах – улюбленому жанрі романтиків. Окремі з цих творів можуть викликати дискусію щодо висвітлення взаємин польської шляхти з українськими козаками та селянами, але показовий сам факт звернення до подій Коліївщини.

Гайдамаччина та Коліївщина на тлі подільського краєвиду постає зі сторінок поеми «Беньовський» Ю. Словацького, у створенні якого письменник використав свої колишні враження від української природи.

Коліївщина та її дійові особи і в центрі поеми Ю. Словацького «Срібний сон Саломеї». Надзвичайно поетично, з великою пластичністю подано в поемі образ України. Містичні елементи: віщі сни, пророцтва, привиди, передчуття і візії, утвердження думки про визначеність наперед людської долі – надають поемі своєрідного забарвлення і роблять її «одним з найвидатніших творів українського змісту» [4, с. 98] не лише в поетичній спадщині Словацького, а й у всій польській поезії (узагалі тема України в життєвій і творчій долі Ю. Словацького неодноразово ставала предметом дослідження).

Названі твори в міру можливостей і потреби необхідно залучати в поле обсервації під час вивчення поеми «Гайдамаки» Т. Шевченка, романів «Гайдамаки» і «Прийдімо, вклонімося...» Ю. Мушкетика, «Полин чорний, мак гіркий» Г. Колісника¹. Застосування елементів компаративного аналізу дозволить встановити як типологічно спільні (на рівні проблематики, сюжету, образної системи, стильових прийомів тощо), так і відмінні компоненти, зумовлені своєрідністю письменницького почерку, авторською концепцією,

1 Детальніше про це див: Ромащенко Л. Гайдамацьке повстання в художній інтерпретації Т. Шевченка і Ю. Словацького // *Dialog dwoch kultur. Діалог двох культур*. Krzemieniec, 3-10 września 2017. Rocznik XI, Zeszyt 1. Warszawa, 2017. С.338 – 346

національною специфікою. Відтак дозволить з'ясувати всю багатогранність і неоднозначність художньої інтерпретації однієї з найтрагічніших сторінок в історії двох сусідніх народів.

Широкий простір для здійснення міжнаціональних літературних контактів, проведення типологічних паралелей дає вивчення української «мазепіани», репрезентованої у творах чи не всіх родо-жанрових груп, найвідоміші з яких ліро-епічна поема «Мазепа, гетьман український» С. Руданського, поеми «Мазепа» в Ю. Дарагана і В. Сосяри, однойменна романно-повістева тетралогія Б. Лепкого, романи «Молодість Мазепа» М. Старицького, «Семен Палій» Ю. Мушкетика, «Мазепа – гетьман» Г. Колісника, «Орда» Р. Іваничука.

Разом з тим образ українського гетьмана Івана Мазепа став надбанням інших світових літератур, серед яких найвідоміші: англійська («Мазепа» Дж. Байрона), французька («Мазепа» В. Гюго, «Історія Карла XII» Вольтера), а також німецька («Король степів» А. Мая, «Мазепа» Р. Готтшала), шведська «Каролінерна» В. Гайденштама, чеська («Іван Мазепа» І. Фріча), румунська («Мазепа в Молдові» Г. Асакі).

Найчисельнішою і найдоступнішою (у сенсі наявності перекладів) є польська («Полтава» Н. Мусніцького, «Думка Мазепа» Б. Залеського, «Мазепа» Ю. Словацького, «Іван Мазепа» В. Богданка, «Гетьман Мазепа» Ф. Равіти-Гавронського, «Мазепа» Т. Булгаріна) і російська мазепіана («Петро Великий» Р. Сладковського, «Петро Великий» С. Ширинського-Шихматова, «Петріада» А. Грузинцева, «Кочубей» Е. Аладьїна, «Войнаровський» К. Рилеева, «Полтава» О. Пушкіна, «Золота гора» І. Борозни, «Кочубей, генеральний суддя» М. Сементовського).

Порівняльний аналіз названих вище творів дозволить з'ясувати цілий ряд проблем: особливості функціонування традиційного образу в певній національній літературі й окремому творі; вплив авторської концепції на художню інтерпретацію традиційного персонажа. Наприклад, поема О. Пушкіна «Полтава» написана у проросійському дусі, з виразною негацією Мазепа (проте й пушкінський Мазепа наділений прагненням до незалежності України: «Склоняли долго мы главы /Под покровительством Вар-

шавы, / Под самовластием Москвы. / Но независимой державой / Украине быть уже пора» [3, с. 97]. Натомість у тетралогії Б. Лепкого «Мазепа» постать гетьмана ідеалізована, далека від історичної правди, він показаний видатним політиком, який дбає насамперед про побудову незалежної української держави.

Також порівняльний підхід дозволяє встановити загальні закономірності становлення романтизму як методу і напряму у світовому письменстві (приміром, у різножанрових творах Дж. Байрона, В. Гюго, Ю. Словацького, Б. Залеського, К. Рилєєва, Т. Булгаріна, Б. Лепкого та ін. вияскраплюються засоби романтичної поетики: культ сильної особистості, для якої важливе значення має боротьба за свободу, як особисту, так і своєї нації, прагнення до ідеалу при творенні персоносфери, незвичайні пристрасті героїв, таємниче, недозволене кохання і кара за нього, вагоме естетичне навантаження описів природи, зв'язок останньої із життям людини.

Значний простір для вивчення міжкультурних контактів дає творчість Т. Шевченка, І. Франка (зокрема польсько-литовський і, відповідно, польсько-австрійський компонент у їхній життєтворчості), польський компонент у І. Нечуя-Левицького, П. Гулака-Артемівського.

Приміром, Петро Гулак-Артемівський – викладач польської мови в Харківському університеті (один із перших його ректорів), відіграв важливу роль у популяризації польської мови та літератури в Україні; йому належить палма першості в освоєнні творчості Адама Міцкевича в українському просторі (між обома письменниками були теплі приятельські стосунки)¹.

Стосовно Івана Нечуя-Левицького: добре обізнаний із польською літературою (через його рідний Стеблів пролягли шляхи

1 Детальніше ці проблеми висвітлені у статтях: Ромащенко Л. Гайдамацьке повстання в художній інтерпретації Т. Шевченка і Ю. Словацького // *Dialog dwoch kultur. Діалог двох культур. Krzemieniec, 3-10 września 2017. Rocznik XI, Zeszyt 1. Warszawa, 2017. С.338 – 346*; Ромащенко Л. Иван Франко и Теодор Томаш Еж в контексте проблемы билингвизма // *Bibliotekarz Podlaski. 2019. №2 (XLIII). S. 267-279*; Ромащенко Л. Польський вектор в житті і творчості Петра Гулака-Артемівського // *Kalba ir kontekstai, VI (1) tomas, 2 dalis/ red. E. Račienė. Vilnius, 2014. С. 81-88.*

класика польського романтизму А. Міцкевича, який гостював тут у своїх приятелів Головінських і залишив згадку про це в поемі «Пан Тадеуш»: «Чи на Україні я б ту липу упізнав, / Що сотню панночок і сотню хлопців бравих / Ховала в холодку, при танцях і забавах, / Як вечір повивав блакитноводу Рось?» (будинок зберігся до цього часу, але в непривабливому стані), порушував польську тематику у власних творах (повість «Причепа», історичні твори).

Іван Семенович працював викладачем російської мови і літератури в ряді польських міст, а після скандалу через підступ одного з колег перевівся до Кишинєва (тут діє українсько-російська гімназія, яка носить його ім'я і де мені вдалося побувати).

Великі можливості для вивчення міжнаціональних літературних контактів надає жанр історичного роману.

Наприклад, при вивченні творів «Богдан Хмельницький» М. Старицького, «Я, Богдан» П. Загребельного, «Маруся Чурай», «Берестечко» Л. Костенко не обійтися без проведення літературних паралелей із творами польських (трилогії Теодора Томаша Єжа «З бурхливої хвили» (1880-1882), Г. Сенкевича «Вогнем і мечем», Ю. Крашевського «Божий гнів») з обов'язковим акцентом на різних художніх завданнях, які ставили перед собою митці. Наприклад, в останніх письменників Хмельниччина зображена з пропольських, прошляхетських позицій, як «божий суд», як страшна, невідворотна кара, хоча й визнається, що частково причиною «бунту», «ребелії» був утисок.

А також із творами російськомовних письменників, зокрема, поета-декабриста К. Рилєєва (дума «Богдан Хмельницький»), Ольги Рогової (повість «Богдан Хмельницький», яка витримала кілька видань), В. Бахревського – автора роману про Хмельниччину «Долгий путь к себе» (1991 г.), перевиданого у 2014 році під назвою «Люба Украина. Долгий путь к себе»¹.

1 Ми зустрічалися з письменником на щорічних міжнародних літературно-освітніх читаннях у Гданському університеті і мені вдалося взяти в нього інтерв'ю. В. Бахревський, відповідаючи на моє питання, чому він звернувся до постаті Богдана Хмельницького і чому до попередньої назви роману (роман писався одночасно з твором П. Загребельного («Я, Богдан») у новітньому виданні додалося „Люба Украина” (що в трагічних умовах сьогодення мене надзвичайно схвилювало), переконливо відповів: „Тому що ця книга про любов до України...”.

Вельми цікавий у порівняльному аспекті роман «Роксолана» П. Загребельного, що дозволяє пізнати загадковий мусульманський світ, який має надто відмінні від християнських традиції.

При його аналізі доречно буде залучити в поле обсервації поему «Велике Посольство» Самуеля Твардовського – польського барокового поета, есеїста, якого називають «польським Вергілієм». Він, перебуваючи у складі посольства К. Збаразького в Царгороді у 1621-1622 рр., ознайомився зі звичаями турків, від яких багато чув про Роксолану, зокрема те, що жінка була дочкою православного священика з невеличкого галицького містечка Рогатина (проте автор звинувачує Роксолану в багатьох гріхах).

А також поему «Поділля» (1826) Мавриція Гославського (Maurycy Gosławski – 1802-1834)¹ – поета-романтика, пред-

1 Маврицій Гославський (Maurycy Gosławski) народився на Поділлі, у селі Фрампіль, нині село Косогірка Ярмолинецького району Хмельницької області. Навчався в повітовій школі Кам'янця-Подільського, у Кременецькому ліцеї (1819-1822), працював приватним учителем у поміщицьких родинах на Поділлі. Поема «Поділля» (1826) – найвідоміший його твір, перейнятий щирою любов'ю до краю, де народився.

У поезії Гославського відлунюють мотиви патріотичної поезії Ю. Словацького. Спільне проявляється і в долях обох митців: Гославський, як і Юліуш, пов'язаний із Кременцем, так само перебував на еміграції, зокрема у Франції, і в думках часто линув на рідне Поділля. Романтизм, яким захоплювався М. Гославський (як і всі представники «української школи»), спонукав його звернутися до української поезії й історії. У його свідомості польське і українське – то були складові єдиного тандему. Він прислухався до пісень народних лірників, які тоді часто мандрували Україною й заходили до Кременця.

Регіональний патріотизм Гославського виливався у зворушливих ліричних піснях і думках, які знаходили відгомін у душі подолян («Już podolskich dumek echem», «Wieszcz Ukrainy», «Duma o Neczaju», «Oblężenie Niemirowa»). Проте найбільший успіх випав на долю вірша «Dumka podolska» (інші версії назви – «Dumka na wygnaniu», «Gdyby orłem być»). Якщо вірити українській «Вікіпедії», у XIX ст. не було на Поділлі пісні, яку б співали частіше, ніж «Думку» Гославського, причому і в середовищі шляхти, і простолюду. Наведемо її повний текст:

Gdyby orłem być,
Lot sokoła mieć!

ставника «української школи» в польській літературі. Поема перейнята любов'ю до краю, де народився автор, і в ній є

Skrzydłem orłem lub sokołem
Unosić się nad Podolem,
Tamtem życiem żyć!

Droga ziemia ta,
Myśl ją moja zna!
Tam największe szczęście moje,
Tam najpierwsze niepokoje,
Tam najpierwsza łza!

Tambym noc i dzień,
Jak zaklęty cień:
Krążył nad nią, jak wspomnienie,
Pierś orzeźwiał, czerpał tchnienie,
Z tamtych lubyh tchnień!

Gdyby gwiazdką być,
I w obłokach tkwić:
Jasnym okiem w noc majową,
Nad kochanki mojej głową,
Do poranka lśnić!

Albo z poza mgły,
Zsyłać słodkie sny,
Jak w jeziora tle przejrzysem,
Odbijać się światłem czystym,
W kropelce jej łzy.

Takbym noc i dzień,
Jak zaklęty cień:
Niewidzialnem patrząc okiem,
Zachwycał się jej widokiem...
Boże! w gwiazdkę zmień!

Próżno się tych dni,
Obraz w duszy śni:
Zapłacz, luba, gorzkim płaczem,
Nad kochankiem i tułaczem,
Co był miłym ci!

Biedni, biedni my,
Wspomnieć serce drży:
Orły lecą, gwiazdy cieką,
Nad Podolem gdzieś daleko,
A na oczach łzy.

відомості про Роксолану, зокрема згадка про її чемерівецьке походження¹.

На жаль, творчість Гославського невідома широкому загалу. Проте маємо надію, що її вивчення, зокрема українських мотивів, – ще попереду.

З найновішої польськомовної белетристики про Роксолану варто згадати книгу Івони Кензлер (Iwona Kienzler) «Sułtanki. Książniczki, nałożnice, faworyty» (2021), хоча до неї треба підходити критично. А також доречно розглянути інші численні зразки зарубіжної «роксоланіани», у тім числі й кінематографічної.

Особливо цікавою в сенсі діалогу культур є спадщина письменників-шістдесятників.

Приміром, Д. Павличко, який прожив довге плідне життя, збагатив українську літературу перекладами найкращих зразків світового сонетарію, увів у національне письменство нові віршовані форми (рубаї, газелі), традиційні для літератур Сходу. Він відомий як активний перекладач із польської².

У перекладах міститься важливий потенціал для реалізації міжкультурних контактів, завдяки чому студенти ознайомлюються з творами зарубіжних письменників і водночас дізнаються, як звучать українські твори іншими мовами. Тож цілком слушним є твердження Івана Франка (його використовують в пояснювальній записці укладачі програми із зарубіжної літератури для 10-11 класів: «Передача чужомовної поезії, поезії різних віків і народів рідною мовою збагачує душу цілої нації, присвоюючи їй такі фор-

1 Чемерівці – нині містечко Хмельницької області. Проте історики вважають, що таке припущення про походження Роксолани не спирається на переконливі докази. Детальніше про постать султанши див.: Ромашенко Л. Хуррем-Роксолана як історична особа і художній образ. (За матеріалами історичних студій Агатангела Кримського) // *Dialog dwóch kultur. Діалог двох культур.* – *Rocznik XV. Річник XV.* – Sulejówek, 2021. – S.66-79.

2 Ми неодноразово зустрічалися з Д. Павличком у Києві, Кракові (він був Послом України в Республіці Польща), на щорічних «Діалогах двох культур» (української і польської) у Кременці (мала батьківщина Ю. Словацького), де письменник презентував мені свої книги, серед яких одна з останніх «Вежі» – його переклади творів Я. Івашкевича.

ми і вирази чуття, яких вона не мала досі, будуючи золотий міст зрозуміння і спочування між нами і далекими людьми, давніми поколіннями» [1, с. 2].

Тож при вивченні літературної спадщини українських письменників ХХ століття доречно запропонувати студентам послухати їхні твори в перекладі іншими мовами, – наприклад, польськомовний варіант «Пісні про рушник» А. Малишка, яка вже стала візитівкою України у світі ¹.

Цікаво, що пісня є досить відомою в Польщі, має десятки варіантів виконання, кліпів – від зрілих до молодих співаків, і поляки не замислюються, хто є її авторами, вважаючи своєю.

Українським студентам буде цікавим іномовний варіант цієї пісні (з досвіду). І не тільки студентам: бо, як зізналася одна колега під час моєї гостьової лекції, вона теж ніколи не чула польської версії цієї відомої пісні.

Також варто пропонувати студентам ознайомитися з віршами українських письменників у перекладах іншими мовами. Добре, коли серед студентів є носії цієї мови.

1 Пригадується, як у підземному переході прикордонного польського міста Перемишля неодноразово зустрічала невідомого музиканта, який награвав попури, де лунала й мелодія «Рушничка», що незвичайно зворушувало. А в польських ресторанах, особливо в етностилі, теж нерідко чути таке до болю знайоме:

„Moja matko ja wiem: wiele nocy nie spałaś,
Gdym opuszczał swój dom, aby iść w obcy świat.
I na szczęście dalekie, skromny dar, lniany ręcznik mi dałaś,
Naftowany przez ciebie i barwny jak kwiat.
I na szczęście dalekie, skromny dar, lniany ręcznik mi dałaś,
Naftowany przez ciebie wzorzysty i barwny jak kwiat.

Також пригадується, як у серпні 2022 року отримала запрошення до участі у проєкті «Зустріч із надзвичайними жінками «Сміливу жінку знайде?» з нагоди «XІ Święto Rodziny» у Лодзі. У прекрасному товаристві жінок – польської олімпійської чемпіонки, а також неймовірної красуні Кароліни Белявської – найкрасивішої жінки світу (Miss Polonia 2019 і Miss World 2021). Згідно з тематикою заходу, ознайомила присутніх про роль наших співвітчизниць в історії: перша християнка княгиня Ольга, Євпраксія, Роксолана, Леся Українка, Ліна Костенко. Польська версія «Пісні про рушник», що пролунала заключним акордом, розчулила, викликала в багатьох присутніх сльози. І було приємно, що й по закінченні дійства глядачі не розходились, дякували за можливість долучитися до високої поезії, шукали в телефоні текст й починали підспівувати Малишкове творіння.

Як бачимо, при вивченні української літератури різних періодів є широкі можливості для розгляду її надбань у художній єдності із зарубіжною, зокрема з польською. Порівняння схожого і відмінного у двох явищах різнонаціональних літератур поліпшує розуміння кожного з них як неповторного і самобутнього явища мистецтва й водночас невід'ємної складової частини світового літературного процесу. Інонаціональний контекст особливо має бути акцентований при викладанні курсу іноземним студентам чи студентам факультету іноземних мов. Наприклад, у Вільнюському едукологічному університеті природно читати курс «Українсько-балтійські культурні, літературні зв'язки», українсько-азербайджанські – для студентів Бакинського слов'янського університету, українсько-чесько-словацькі – для студентів Остравського університету, українсько-білоруські – для студентів Гомельського університету, українсько-польські – для польських студентів і українських студентів-полоністів і т.п.

При викладанні літератури важливо враховувати й регіональний чинник, тобто літературне краєзнавство. Студентам гуманітарно-природничого університету ім. Я. Длугоша в Ченстохові буде цікаво дізнатися, що відвідини їхнього міста, зокрема католицької святині Ясна Гура, увічнив в автобіографічному творі «Повість про життя» (розділ «Поездка в Ченстохов») номінант на Нобелівську премію, письменник Костянтин Паустовський, чия доля пов'язана з Україною, зокрема з Києвом (тут він навчався в гімназії) і Черкасами. У Черкасах пройшли найкращі дитячі роки хлопчика, чие родове коріння – від славного українського гетьмана Сагайдачного, про якого в сім'ї, як згадує сам письменник, збереглися священні реліквії – «Універсал» і печатка.

У жилах письменника текла українська, польська і турецька кров, його предки сповідували три релігії – православну, католицьку й іслам. Саме ці фактори зумовили широту його поглядів і неприйняття будь-якої національної чи релігійної обмеженості, а тим паче – нетерпимості.

До речі, в одному інтерв'ю лауреат Шевченківської премії Мирослав Дочинець, відповідаючи на питання «Яка книга найдовше лежить біля Вашого ліжка?», зауважив: «Не лежить, вона постійно в роботі. Це, мабуть, і не одна книга. Краще скажу авторів. Це Мішель Монтень, Толстой, Бунін, Паустовський, це «Тихий Дон», «Війна і мир», ще – Маркес. І, звичайно, апостол Павло, з його посланнями. Я їх слухаю, вслухаюся. Є автори, які як дріжджі, можуть діяти на творчість. Є – як вітаміни, коли знесилений від писання, вичерпаний, то читаєш їх саме як вітаміни, які приводять у тонус. А є такі, які стають дріжджами у роботі. І один з них – Паустовський, як не дивно. І Гоголь, і Меша Селімович. Це люди, які володіють магією слова. Магістри слова» [5].

Висновки. Окреслені компаративно-методичні підходи – лише дециця численних потенційних можливостей вивчення надбань української літератури у зв'язку із зарубіжною, зокрема з польською. Крім того, висловлені зауваги не є суто теоретичними роздумами, а реалізовані у викладацькій практиці, під час читання літературознавчих курсів як студентам вітчизняних вищих навчальних закладів (Черкаського національного університету, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка), так і закордонних (Варшавського університету, Вільнюського едукологічного університету, Бакинського слов'янського університету, Гомельського державного університету імені Франциска Скорини, Лодзького університету, Академії ім. Яна Длугоша в Ченстохові).

ЛІТЕРАТУРА

1. Зарубіжна література 10 – 11 класи. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Київ, 2022. 56 с. (<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-10-11-standart.pdf>)

2. Лошенова І. Ф. Полікультурний підхід до реалізації змісту педагогічної діяльності вищого закладу освіти // Вісн. Черкаського ун-ту. Серія «Педагогічні науки». – Черкаси, 2005. – Вип. 72 . – С. 3-8.

3. Пушкин А.С. Поэмы. – К.: Веселка, 1981. – 191 с.
4. Рихлик Є. Українські мотиви в поезії Юліуша Словацького // Хроніка-2000. – 1999. – №29 – 30. – С. 89 – 100.
5. Тарканій Ганнуся. Ранкова кава з Мирославом Дочинцем. Режим доступу: <https://zaholovok.com.ua/rankova-kava-z-miroslavom-dochintsem>. Час доступу: 17.09.2023.
6. Fisz Z. *Opowiadania i krajobrazy. Szkice z wędrówek po Ukrainie*. – Białystok: Wydawnictwo Prymat, 2020.
7. Kolbuszewski J. *Kresy*. – Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 1995. – 259 s.
8. *Literatura polska XX wieku. Przewodnik encyklopedyczny*. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000. – 592 s.

REFERENCES

1. Foreign literature for grades 10-11. Standard level. Curriculum for institutions of general secondary education. Kyiv, 2022. 56 p. (<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-10-11-standart.pdf>)
2. Loshenova I. F. A multicultural approach to the implementation of the content of pedagogical activities of a higher education institution // *Visn. Cherkasy University "Pedagogical Sciences"* series. – Cherkasy, 2005. – Vol. 72. – P. 3-8.
3. Pushkin A.S. Poems. – K.: Veselka, 1981. - 191 p.
4. E. Ryhlyk. Ukrainian motifs in the poetry of Juliush Slovacky // *Chronicle-2000*. – 1999. – No. 29 – 30. – P. 89 – 100.
5. Tarkanii Hannusya. Morning coffee with Myroslav Dochinets. Access mode: <https://zaholovok.com.ua/rankova-kava-z-miroslavom-dochintsem> . Access time: 17.09.2023.